Gustav III, 1746-1792, konung av Sverige

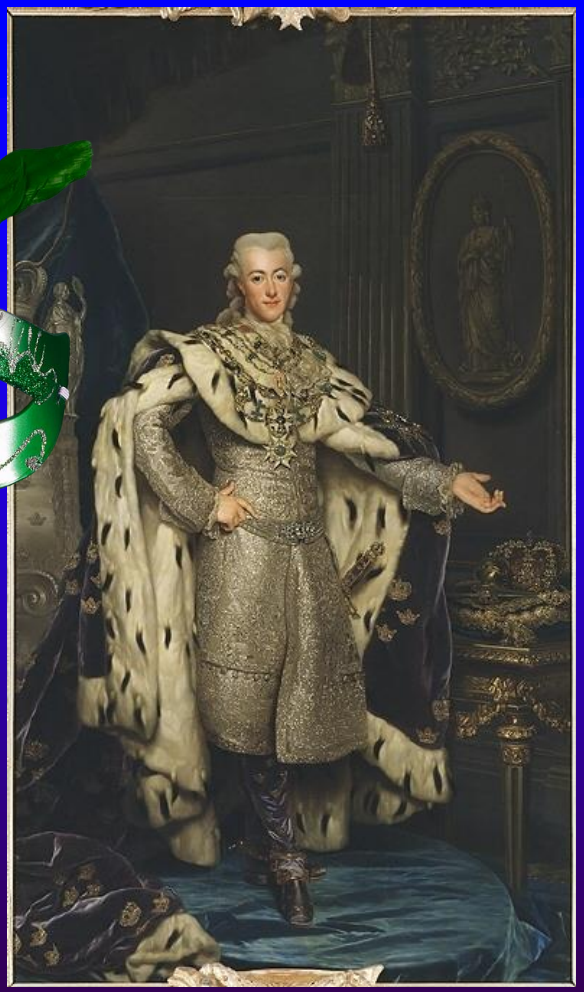

Mordet på Gustav III

Nationalmuseum

Sofia Magdalena 1746-1813

Mordet på Operahuset

Mordet på Gustav III skedde den 16 mars 1792 då kapten Jacob Johan Anckarström sköt Sveriges konung Gustav III under en maskerad på operahuset i Stockholm

Sammansvärjningen

Hatet mot kungen hade vuxit sig starkt länge inom delar av adeln som ogillade kungens genom anfall startade krig mot Ryssland samt kungens behandling av Anjalamännen och avrättningen av Johan Henrik Hästesko. Till detta kunde även läggas införandet av Förenings- och säkerhetsakten och hans agerande under Riksdagen 1789.

Sammansvärjningen 2

Förenings- och säkerhetsakten utökade kungens makt, samt tog bort de flesta av adelns privilegier. Ofrälse kunde nu inneha de flesta ämbeten i riket, samt även köpa frälsejord. Kungen hade även enligt vissa förödmjukat adeln under riksdagen då han hade drivit ut dessa från rikssalen samt att kungen själv fattat klubban vid adelns möte och drivit igenom sin politik.

Sammansvärjningen 3

Under vintern 1791–1792 bildades en sammansvärjning inom adeln, vars syfte var att avsätta kungen och reformera regeringssättet. I centrum för sammansvärjningen stod av allt att döma generalen Carl Fredrik Pechlin i vars hem på Blasieholmen planerna på en revolutionär omstörtning drogs upp. De konstitutionella reformplanerna planerades i en krets bestående av Pechlin, bröderna Jacob och Johan von Engeström, Carl Pontus Lilliehorn och Johan Ture Bielke medan mordplanerna drogs upp i en mindre krets bestående av Jacob Johan Anckarström, Adolph Ribbing och Claes Fredrik Horn. Det är oklart i hur stor omfattning mordplanerna var kända. I den vidare kretsen av revolutionärt sinnade adelsmän ansåg man sig inte vilja vara delaktiga i något så ohyggligt som ett kungamord, men var beredda att utnyttja situationen efter kungens undanröjande.

Sammansvärjningen 4

Attentatet möjliggjordes av att Anckarström, Ribbing och Horn också drevs av ett personligt hat mot kungen. Flera gånger i januari 1792 gjorde Anckarström i komplott med Horn och Ribbing försök att genomföra mordplanerna, men utan resultat. Senare föddes planerna på att genomföra ett attentat vid en offentlig maskeradbal på operan, först den 2 mars, och då detta visade sig vara olämpligt, den 9 mars. På kvällen den 9 mars blev det emellertid svår köld och endast få personer kom till maskeradbalen. De sammansvurna beslöt då att sätta sin plan i verket vid nästa operamaskerad, den 16 mars.

Sammansvärjningen 5

Ribbing underrättade Pechlin om vad som var görningen. Denne sade sig då ha möjlighet att samla flera regementen i Stockholm och med hjälp av dem och en mängd personer ur borgerskapet verkställa en revolution. På morddagen samlades en rad av de i sammansvärjningen invigda hemma hos Pechlin och började planera vad som skulle ske så snart kungen var undanröjd. Ribbing, Horn och Anckarström träffades på eftermiddagen och kom överens om att alla tre skulle infinna sig på maskeradbalen. Anckarström gick därefter hem till sin bostad, där han laddade två pistoler med kulor, hagel och spiknubb samt slipade en slaktarkniv som han försåg med en hulling i spetsen. Tillsammans med Horn begav han sig därefter till operan. Båda var klädda i svarta dominos och vita masker, som de tagit på sig i Anckarströms rum. En stund efter de två kom Ribbing till operan

Kungliga Operan sydfasad

https://sv.wikipedia.org/wiki/Kungliga_Operan#/media/File:Kungliga_Operan_sydfasad_2011.jpg

Arvfurstens palats och och Kungliga Operan.

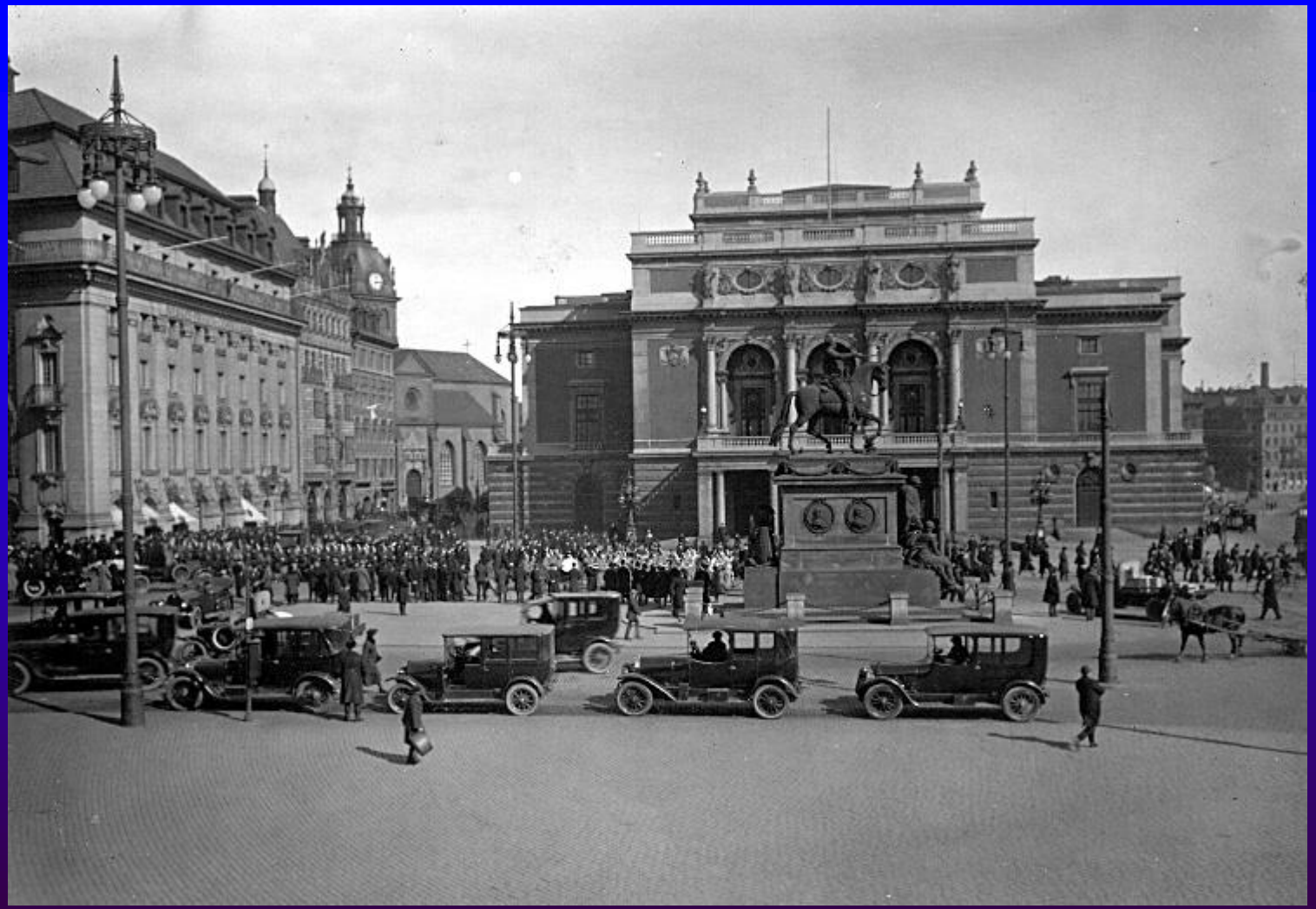

Västergötlands museum

Västergötlands museum

FOTOGRAFERING 1900 - 1910

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Operan_1978_3a.jpg

Blick från scenen

Attentatet

Konungen och några av hans vänner skulle äta en lättare supé på kvällen den 16 mars 1792, innan de skulle ansluta till maskeradbalen. Själva supén hölls i Operan, den tidigare numera rivna operan, i den så kallade Kungsvåningens Drabantsal, som låg en trappa upp i huset bakom de fyra höga mittkolonnerna på fasaden mot Norrmalmstorg (nuvarande Gustav Adolfs torg). De som närvarade vid supén, förutom kungen själv, var hovstallmästaren Hans Henric von Essen, som satt på kungens högra sida, vakthavande kaptenen Gustaf Löwenhielm, som satt på kungens vänstra sida, kammarjunkarna George de Besche och Carl Borgenstierna samt löjtnant Fredrik Gustaf Stiernblad satte sig ner på de övriga stolarna runt bordet.

Nationalmuseum

Gustav III och hans bröder

Nationalmuseum

Attentatet 2

Under måltiden fick kungen ett brev. Kungen stoppade brevet i fickan, och frågade pagen vem som lämnat det. Efter desserten visade kungen brevet, som var Carl Pontus Lilliehorns anonyma varningsbrev, för von Essen som blev mycket upprörd. Enligt Löwenhielm bad von Essen kungen att inte gå ner till balen. Kungen svarade honom: "Skola de få tro, att jag är rädd?". von Essen bad då att kungen åtminstone skulle bära ett harnesk under sina kläder. Kungen undanbad sig detta, och klädde på sig sin mask, trekantiga hatt och den tunna venetianska sidenkappan. På bröstet var kungens ordensstjärnor fullt synliga

Attentatet 3

Kungen valde att uppsöka sin loge. Orkestern som spelade under överinseende av musikdirektör Kluth, hade redan hunnit till sjätte kontradansen. Från sin plats i orkestern såg hovtrumpetaren Örnberg hur kungen snabbt omringas av män i svarta kappor, så kallade dominos, och vita masker. I höjd med kulisserna är kungen nästan helt omringad av de maskerade männen. En av dem sade till kungen på franska: "Bonsoir, beau masque!" (God afton, vackre mask!), därefter avlossade så Jacob Johan Anckarström skottet, laddat med metallskrot, på nära håll mot kungens rygg.

Attentatet 4

Skottet föll precis mellan den trettonde och fjortonde takten i kontradansen, då Kluth, som hade hört ett ljud som inte riktigt stämde in, hastigt hade ritat in en krumelur i sitt partitur. Kungen vacklade till och skrek till: "Ah! Je suis blessé!" (Aj, jag är sårad!), och högg tag i von Essen.

Attentatet 5

Löwenhielm som hört skottet falla tog sig snabbt fram till kungen och frågade von Essen vad som hänt, han berättade att "en bov" skjutit konungen. Löwenhielm drog sin värja, och motade bort den påträngande folkmassan, samtidigt som de som var sammansvurna med Anckarström började ropa att elden var lös. Det var dock lönlöst då kungens stabsadjutant kapten Carl Fredrik Pollet med hög röst beordrade att dörrarna skulle stängas, något som omedelbart skedde

Attentatet 6

Kungen som var vid medvetande sade: "Arrêtez-le mais ne lui faites pas mal!" (Arrestera honom men gör honom inte illa!), efter ett tag sade han "Je me sens faible, conduisez-moi dans mes appartements!" (Jag känner mig svag, för mig till mina rum!). Han togs då upp till sitt rum, där han kunde vila sig något.

Ganska omgående efter detta kom polismästaren Nils Henric Liljensparre fort till platsen, där samtliga besökare demaskeras och antecknas.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gustav_IIIs_maskeraddr%C3%A4kt_-_Livrustkammaren_-_24373.tif

De första dygnen

Man fann nu vapen, två pistoler, en avlossad och en laddad, plus en kökskniv, vilka snart band Anckarström vid mordet, och han arresterades redan nästa morgon. Han bekände sig skyldig redan vid första förhöret, men nekade i början envist till att några andra var medvetna om mordet. Men då han på frågor vilka han umgåtts med den senaste tiden hade svarat uppriktigt, kom greve Claes Horns namn upp, och via förhör med denne kom också greve Adolph Ribbing att nämnas. Dessa tre hade alltså gått på maskeraden i sällskap.

Dräkten Gustav III bar på maskeradbalen, utställd i det rum på Operan som kungen togs till efter attentatet, vilket kallades det lilla kabinettet. Detta rum finns återskapat i dagens operahus. Dräkten är idag utställd på Livrustkammaren i Stockholm.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jacka_till_Gustav_III_s_maskeraddr%C3%A4kt_anv%C3%A4nd_den_16_mars_1792_vid_attentatet_p%C3%A5_operamaskeraden_-_Livrustkammaren_-_4958.tif

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anckastr%C3%B6ms_mask_kni_pist.jpg

Anckarströms mask som han bar på maskeraden, samt de pistoler och den kniv han bar på sig

De första dygnen 2

Via ytterligare utredningar och påtryckningar, bland annat där man lyckades knyta en rock, en så kallad syrtut till greve Horn, samt ett känsloladdat förhör, där Liljesparre hade nämnt att han under en husrannsakan hos Anckarström fått tillfälle att träffa dennes barn. Han lovade att man skulle göra vad man kunde för att mildra dessas elände och så gott det gick dölja graden av deras fars brott. Då bröt Anckarström samman och utbrast Wisst äro Horn och Ribbing med i saken.... Senare gav han en fullständig bekännelse och vid upptäckten att pistolerna som använts ägdes av Horn erkände snart också han

De första dygnen 3

Ribbing var däremot av hårdare virke och hans erkännande dröjde. Kung Gustav III som låg skadad med allsköns splitter i kroppen visste inte att han var döende (han dog först tretton dagar efter skottet), och han gav order om att Anckarström och de andra skulle skonas.
Johan Ture Bielke tog dock gift den 22 mars 1792 och slöt den friherrliga grenen Bielke. (Svea hovrätt ... dömde att Bielke "förverkat adeligt namn och värdighet samt att Ture Stenssons döda kropp skulle av skarprättaren utföras samt grävas i galgbacken neder".)

Utredningen 2

Polismästare Liljensparres utredning gick snabbt och effektivt, man hade två bra spår att gå på vilka rullade upp de skyldiga från två håll, men effektiviteten var ändå slående. Det ena spåret var helt enkelt de pistoler som använts och slängts på golvet, dessa visades upp för Stockholms pistolmakare och ledde då till Anckarström redan dagen efter dådet. Spår 2 var det varningsbrev som lämnats till kungen strax innan han sköts. Brevet som lämnats av en sockerbagardräng, ledde till överstelöjtnant Carl Pontus Lilliehorn, hans påstående att han i sin tur fått veta det hela på anonym väg höll inte länge och då han väl arresterats började den djupt religiöse och ångerfulle Lilliehorns bekännelser snart flöda, och därigenom angavs många.

Utredningen 3

Utredningen gav alltså vid handen att Anckarström inte handlat endast på eget bevåg utan på uppdrag av flera andra konspiratörer av vilka general Carl Fredrik Pechlin påstods vara den ledande, även om denne emellertid benhårt nekade förefaller det högst troligt att han var den ledande. I Pechlinska palatset på Blasieholmen i Stockholm hölls många middagar där de inblandade uppgav att saken diskuterats, bland annat anordnades en middag 1792 där grevarna Horn och Ribbing samt kapten Anckarström smidde planer inför mordet på Gustav III. Även häradshövdingen Anders Nordell ansågs av samtiden ha legat bakom attentatsplanerna, då han ofta hade kritiserat Gustav III och kände Anckarström väl i egenskap av hans juridiska rådgivare. Nordell blev förhörd av polisen men friades i brist på bevis, men blev fråntagen sitt domarämbete. Ju mer man grävde desto fler namn dök upp, hatet mot Gustav III var stort hos svenska aristokratin. Ungefär när kungens brors, sedermera kung Karl XIII:s namn, dök upp i utredningen lades den ner av polismästaren.

Vilka dömdes?

Man beslöt att göra ett begränsat antal skyldiga, men låta Anckarström få stå som syndabock inför folket, det statuerande exemplet. Det synes som om han särskilt understötts av grevarna Adolph Ribbing och Claes Fredrik Horn i sina planer på att undanröja kungen. Båda dömdes till döden, men benådades och landsförvisades på livstid. Adolph Ribbing stod bland publiken och hurrade i Frankrike då den franske kungen Ludvig XVI avrättades. Ribbing hade då gjort sig ett namn som kungamördare. "Den vackre kungamördaren" kallades han, bland annat av Germaine de Staël – tidigare Germaine Necker.

Vilka dömdes? 2

Några andra medskyldiga hamnade på Karlstens fästning och Varbergs fästning (Pechlin) på livstid, men den egentliga listan hade kunnat göras lång. En av de medskyldiga var en av Pontus Liljehorns underlydande, en artilleriöverste vid namn Carl Fredrik Ehrensvärd. Han levde sedan i Danmark där han deltog i att utforma den norska konstitutionen, som genererade den norska nationaldagen 17 maj.

Anckarström dömdes till skamstraff och dödsstraff: "jämte förlust av gods och ära även skall mista högra handen, halshuggas och steglas, sedan han likväl förut till straffets skärpande tre dagar å rad på särskilda stadens torg stått två timmar i halsjärn på schavott och därpå av bödeln med fem par spö blivit hudstruken".

Rokokå

Drottningholm

Under Gustav III hade Drottningholms slottsteater sin glanstid. På kungens initiativ byggdes teatern till med Déjeunersalongen